GİİAS

ULUSLARARASI

GÜNÜMÜZDE İSLAMİ İLİMLER ALGISI SEMPOZYUMU I

"Sünnet Algısı"

10-11 Haziran 2021

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

BİLDİRİLER KİTABI

Bayburt, 2021



GİİAS

ULUSLARARASI

GÜNÜMÜZDE İSLAMİ İLİMLER ALGISI

SEMPOZYUMU I

"Sünnet Algısı"

BİLDİRİLER KİTABI

Editör

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN

Bayburt, 2021

Kitap Adı GİİAS Uluslararası Günümüzde İslami İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı Bildiriler Kitabı
Book Title

Editör Prof. Dr. Tevhit AYENGİN
Editor 0000-0002-1561-4828

Editör Yardımcıları Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN
Associated Editors 0000-0001-8450-9207

Arş. Gör. Osman DURMAZ
0000-0003-2368-5463

ISBN 978-605-9945-29-5
ISBN

Yayın Türü Kitap
Publication Type *Book*

Yayım Tarihi Aralık 2021
Publication Date December, 2021

Yayım Yeri Bayburt, Türkiye
Place of Publication *Bayburt, Turkey*

Yayımlayan Bayburt Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 30
Publisher *Bayburt University Publishing, Publication Number: 30*

İletişim Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Bâbertî Külliyesi Tuzcuzade Mahallesi Demirözü Caddesi Erzincan Yolu üzeri 2.7. km 69000, Bayburt, Türkiye. +90 458 216 14 25
Contanct

Yayımlandığı Ortam Basılı, PDF
Publishing Format *Print, PDF*

Erişim Hakkı Açık Erişim
Access Right *Open Access*

Lisans Türü CC BY-NC-ND 4.0
License

Telif Hakkı Bayburt Üniversitesi
Copyright *Bayburt University*

Erişim Adresi www.giias.org
Access

DOI 10.5281/zenodo.5776358
DOI

Tasarım ve Dizgi Osman DURMAZ
Design

Etik Beyan Bu kitap, 10-11 Haziran 2021 tarihlerinde gerçekleştirilen GİİAS Uluslararası Günümüzde İslami İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı başlıklı sempozyuda sunulan bildiri metinlerini içermektedir. Yayımlanan yazıların bilim, hukuk ve dil sorumluluğu yazarlarına aittir.
Statement of Publication Ethics *This book contains the full texts presented at the GİİAS 1st International Symposium on Perception of Islamic Sciences Today: Perception of Sunnah held on June 10-11, 2021. Scientific, legal and linguistic responsibilities of the published articles belong to the authors.*

Atıf Bilgisi Ayengin, Tevhit (ed.). *GİİAS Uluslararası Günümüzde İslami İlimler Algısı Sempozyumu I: Sünnet Algısı Bildiriler Kitabı*. Bayburt: Bayburt Üniversitesi Yayınları, 2021.
Cite as

GİİAS

ULUSLARARASI
GÜNÜMÜZDE İSLAMİ İLİMLER ALGISI
SEMPOZYUMU I

"Sünnet Algısı"

10-11 Haziran 2021
Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

ONURSAL BAŞKANLAR

Prof. Dr. Mutlu TÜRKMEN ▫ Bayburt Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Sedat MURAT ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Refik POLAT ▫ Karabük Üniversitesi Rektörü

SEMPOZYUM BAŞKANI

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. Tevhit AYENGİN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Nimetullah AKIN ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK ▫ Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı
Doç. Dr. Kenan SEVİNÇ ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Tevhit BAKAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KAYA ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilal TAŞKIN ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur GÖZEL ▫ Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Yakup KOÇYİĞİT ▫ Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

BİLİM VE HAKEM KURULU

Prof. Dr. Abdulkadir YILMAZ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN ▫ Kocaeli Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Abdullah KARAHAN ▫ Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ali İhsan PALA ▫ Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Davut YAYLALI ▫ Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Emin AŞIKKUTLU ▫ Trabzon Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Erdinç AHATLI ▫ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Hamid GOUFİ ▫ Katar Üniversitesi Katar
Prof. Dr. Hüseyin HANSU ▫ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZŞENEL ▫ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. M. Abullais Shamsuddin Mohammed YQUB ▫ al-Camia al-Islamiyye al-Alemiyya, Malezya
Prof. Dr. Muhammad ARSHAD ▫ Pencap Üniversitesi Pakistan
Prof. Dr. Murat ŞİMŞEK ▫ Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Murtaza BEDİR ▫ İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nasi ASLAN ▫ Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nevzat TARTI ▫ Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nihat YATKIN ▫ Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Nimetullah AKIN ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Saffet KÖSE ▫ Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Sahip BEROJE ▫ Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Selçuk COŞKUN ▫ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Prof. Dr. Talat SAKALLI ▫ Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Tevhit AYENGİN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Veli ATMACA ▫ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Yavuz KÖKTAŞ ▫ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Yavuz ÜNAL ▫ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Mehmet SEVER ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Yakup MAHMUTOĞLU ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ali DUMAN ▫ İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Esra HACIMÜFTÜOĞLU ▫ Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Fatih ORHAN ▫ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Doç. Dr. Fouad BOUNAMA ▫ al-Madinah Üniversitesi Malezya
Doç. Dr. Mustafa BOZKURT ▫ İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Mustafa KAYHAN ▫ Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Nevzat AYDIN Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ramin SADIGOV ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Tevhit BAKAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Doç. Dr. Yusuf ŞEN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Abdollatif Ahmadi RAMCHAHİ ▫ Malaya Üniversitesi Malezya
Dr. Öğr. Üyesi Eid Fathi Abdellatif ABDELAIZ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Numan ÇAKIR ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Asmaa Al-BOGHA ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Dr. Öğr. Üyesi Abdulaziz ARTIŞ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah AYGÜN ▫ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdurrahman OKUYAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdussamet VARLI ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet ÖZKAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih KAYA ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih TURAY ▫ Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatma TOSUN KÖSE ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan SÖZEN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice KELEŞ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Merve ŞİŞMAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat BEYAZTAŞ ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa BORAN ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Nuran KIZMAZ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Resul ERTUĞRUL ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Üzeyir TUNA ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf TOPYAY ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. Muhammed Emin KIZILAY ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Dr. İbrahim Mohammad Ahmad ed-DESOKY ▫ Sultan Abdulhalim Muazzam Şâh Üniversitesi Malezya

SEMPOZYUM KOORDİNATÖRÜ

Dr. Öğr. Üyesi Hamdi TÜRKOĞLU ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SEMPOZYUM KOORDİNATÖR YARDIMCILARI

Dr. Öğr. Üyesi Bilal TAŞKIN ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Uğur GÖZEL ▫ Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SEKRETERYA

Arş. Gör. Dr. Merve ŞİŞMAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Dr. Muhammed Emin KIZILAY ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Ayşe AKTAŞ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Merve BOYNUEĞRİ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Sabri YILDIRIMER ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Zeynep DEMİRYORGAN ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Necip Sefa DEMİR ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Taha Alperen HAÇKALI ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Hatice AYAZ ▫ Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Osman DURMAZ ▫ Aksaray Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi
Arş. Gör. Ayşenur KUMAŞ ▫ Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Arş. Gör. Serap USLU ▫ Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

SEMPOZYUM KONULARI

Kaynaklık Değeri Açısından Sünnet
Sahabe ve Sünnet Algısı
Oluşum Dönemi İslam Literatüründe Sünnet Algısı
Klasik Dönem İslami İlimlerde Sünnet Algısı
Oryantalizm ve Sonrası Modern Dönemde İslami İlimlerde Sünnet Algısı
Kur' an Eksenli Ekol ve Anlayışların Sünnet Algısı
Günümüz İslam Dünyasında Sünnet Algısı ve Yansımaları
Dijital Ortamlar ve Sünnet

ÖNEMLİ TARİHLER

Sempozyumun İlanı	: 21 Şubat 2021
Bildiri Özeti Gönderme Son Tarihi	: 22 Mart 2021
Kabul Edilen Bildirilerin İlanı	: 09 Nisan 2021
Bildiri Tam Metni Gönderme Son Tarihi	: 17 Mayıs 2021
Sempozyum	: 10-11 Haziran 2021

DÜZENLEYEN KURUMLAR

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Karabük Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi

SEMPOZYUM YERİ

Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Babertî Külliyesi BAYBURT

HANEFÎ MEZHEBİNİN HADİS ANLAYIŞI

İbrahim GÖKÇE
Diyanet İşleri Başkanlığı
igke33@gmail.com 0000-0002-0434-763X

Öz
Hanefî mezhebi naslardan hüküm çıkarmak için özgün bir metot geliştirmiştir. Bu metodu hadis ilmine de tatbik eden Hanefîler haberleri hem sened hem de metin yönünden incelemişlerdir. Bu bağlamda haber, haberin nakil şartları, nakledenlerin ve nakledilen haberlerin vasıfları ile ilgili birçok görüş de ileri sürmüşlerdir.
Hadis usulünün birçok konusunda mezheplerine ait görüşleri aktaran Hanefîlerin özellikle şâz, tedlhîs ve cehalet konularındaki düşünceleri önemlidir. Bu konularda muhaddislerden ayrılan Hanefîler, hadis ilmine katkı sayılacak birçok görüşü de dile getirmişlerdir.
Anahtar Kelimeler: Hadis, Hanefî, Haber, Râvî.

The Hadith Understanding of Hanafi Sect

Abstract
Hanafî sect has developed a unique method to make judgments from the Islamic scriptures. Hanafîs, who applied this method to the ilm of hadith, examined the narrations in terms of both sanad and the text. In this context, they have also put forward many opinions about the narrations, the conditions of narration transmission, the characteristics of the narrators and the narrations conveyed.
Hanafîs who narrate the views belong to the many topics of Hadith method have particularly important thoughts on shad, tedlîs and ignorance. Hanafîs, who differed from the muhaddiths on these issues, also expressed many views that can be considered as a contribution to the ilm of hadith.
Keywords: Hadith, Hanafî, Narration, Râwî.

Giriş

Hanefî Mezhebi, Ebû Hanîfe (öl. 150/767) ve onun ekolünü takip eden müçtehit âlimlerin görüşleri ve bu âlimlerin belirledikleri usul kurallarına göre sonraki dönem âlimlerinin füru meselelerde ortaya koymuş oldukları fetvalardan oluşan bir mezheptir.[1]

Fıkıh mezhebi olarak bilinen Hanefî mezhebinin kendine özgü bir hadis anlayışı olduğunu söylemek mümkündür. Hadislerden hükümler elde etmek için müstakil bir metot geliştiren Hanefîler bu sayede hadisleri sistematik bir şekilde fıkıh alanında kullanmışlardır. Onların hadis yöntemleri ile ilgili bilgilerin büyük çoğunluğu fıkıh usulü eserlerinin sünnet bölümünde yer almaktadır. Bu bölüm incelendiğinde Hanefî mezhebine özgü hadis ilmiyle ilgili kavramların varlığı görülmektedir. Bunun yanında bazı kavramlara farklı anlamlar yüklediklerini söylemek de

[1] Ahmed b. Muhammed Nasîruddîn en-Nakîb, *el-Mezhebü'l-Hanefî*, (Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1423/2001), 1/38, 39.

mümkündür. Bu farklılıklar Hanefîlerin özgün bir hadis metodolojisine sahip olduklarını göstermektedir.

Hadis ilmi denildiğinde genellikle muhaddislerin inşa ettiği bir ilim dalı akla gelmektedir. Bu sahada başka hadis metotlarına sahip ekollerin de olduğunun vurgulanması önemlidir. Özel bir konu çerçevesinde kaleme alınan bu çalışma hadis ilminde Hanefîlerin mezheplerine özgü bir metoda sahip olduklarına dikkat çekmeye çalışmaktadır. Bu çalışmada Hanefî mezhebinin hadis anlayışı haber ve kısımları, tahammül ve eda yolları, râvîlerde aranan şartlar, râvîlerin tenkit konuları, inkıtâ, tedlîs ve şâz gibi başlıklar altında incelenmeye çalışılacaktır.

1. Haber ve Kısımları

Hanefîlerin eserlerine bakıldığında haberleri bilgi değerine göre taksim ettikleri ve hükümleri de haberin bilgi değerine göre tespit ettikleri görülmektedir. Haberlerin taksimi konusunda Hanefî Mezhebi içinde bir ittifaktan söz etmek mümkün olmasa da bazı ortak paydalarda buluştukları söylenebilir.

Hanefî âlimlerden Îsâ b. Ebân (öl. 221/836), Cessâs (öl. 370/981) ve Debûsî (öl. 430/1039) haberi farklı taksimlere tabi tutsalar da hüküm açısından mütevâtir, meşhur ve âhâd haberleri aynı kategoride değerlendirmişler ve mütevâtir haberi inkâr etmenin küfrü gerektiren bir durum olduğu konusunda ittifak etmişlerdir. Fakat bazı âlimler, Cessâs'tan, meşhur haberi inkâr edenin kâfir olacağına dair görüş nakletmişlerdir.[2] Bununla birlikte Cessâs'ın böyle düşünmediği kanaatinde olanlar da vardır.[3] Mütevâtiri ikiye ayıran Cessâs'ın ikinci kısma "sıhhati istidlal ile bilinen mütevâtir" ismini vermesi tartışmalara sebep olmuştur. Îsâ b. Ebân ise bu kısmı mütevâtir olarak kabul etmemektedir.[4] Debûsî'nin (ö. 430/1039) haberi meşhur ve garîb olarak ikiye ayırıp, mütevâtir haberi meşhur haberin bir kısmı yapması da ayrı bir tartışmaya sebep olmuştur.[5]

Hanefîler haberlerin taksiminde ilk üç dönemi (tabakayı) ölçüt kabul etmişlerdir. Bu tabakalar tevâtür şartlarını taşıdığında böyle rivayetleri mütevâtir diye isimlendirmişlerdir. Hanefilerin meşhur haber kavramını kullandıkları da görülmektedir. Onlara göre meşhur haber senedin ilk tabakasında âhâd iken, ikinci ve üçüncü tabakalarda mütevâtir seviyesine ulaşan rivayettir. Bu çeşit rivayetlerin ilk tabakaları âhâd olarak rivayet edildiğinden Hz. Peygamber'e ittisalinde şüphe olduğu kabul edilmektedir. Bu şüphenin kaynağı meşhur haberlerin birinci

---

2 Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. el-Huseyn b. Abdülkerîm el-Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl ilâ ma'rifeti'l-usûl (Keşfu'l-esrâr* ile birlikte*)* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1418/1997), 2/535; Ahmed b. Ebî Saîd b. Ubeydillâh el-Leknevî, *Nûru'l-envâr 'ale'l-menâr* (*Keşfu'l-esrâr* ile birlikte) (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1406/1986), 2/13.

3 Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *Usûlü's-Serahsî* (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1418/1997), 1/303; Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed, *Fethu'l-ğaffâr bi şerhi'l-menâr* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1422/2001), 271; Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî, *Nesemâtü'l-eshâr* (Karaçi: İdâretü'l-Kurân ve'l-'Ulûmi'l-İslâmîyye, 1427/2006), 178.

4 Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, *el-Fusûl fi'l-usûl* (Kuveyt: Vezâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-İdârati'l-Âmmeti lil İftâi ve'l-Buhûsi'ş-Şer'iyye, 1428/2007), 3/48.

5 Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer, *Takvîmu usûli'l-fıkhi ve tahdîdü edilleti'ş-şer'i* (Riyad: Mektebertü'r-Rüşd, 1430/2009), 2/307.

tabakasındaki râvîlerin "yalan üzere ittifak etme ihtimallerinin bulunmaması" şartını taşımamalarıdır. Hanefîler âhâd haberi de tevâtür üzerinden "mütevâtir ve meşhur derecesine ulaşmayan rivayetler" diye tanımlamaktadırlar. [6]

Cessâs'ın mütevâtirin istidlâlî olabileceğini söylemesi, Debûsî'nin mütevâtiri meşhurun bir kısmı sayması, haber konusunda Hanefîler arasında kavramsal anlayış farklılığı olduğuna örnek gösterilebilir. Bilgi değeri ve fıkıhta hüküm çıkarmaya kaynaklık olması açısından ise haberin kısımları arasında bir ayırıma gitmedikleri görülmektedir.

2. Tahammül Yolları ve Eda Sîgaları

Hanefîler haberlerin rivayetini semâ, hıfz ve eda[7] diye üç aşamalı bir süreç olarak kabul etmektedirler.[8] Semâ aşaması olarak nitelenen tahammülde hadis öğrencisi hadisi hocasından alır. Hanefîler bu aşamaya "tarafu's-semâ/tahammül" demişlerdir.[9] Semâ aşamasından sonra öğrenci güç ve imkânı ölçüsünde hocasından aldığı hadisleri ezberlemeye gayret eder. Sonrasında hadislerde kastedilen manayı çalışarak anlamaya uğraşır. Bu aşamaya "tarafu'l-hıfz" denilir.[10] Bu iki süreçten sonra hadisin başkalarına aktarılma süreci vardır ki bu sürece de "tarafu'l-edâ" demişlerdir. Bu üç aşamanın her birinin ayrı ayrı "azîmet ve ruhsat" denilen kısımları bulunmaktadır.[11]

Hadislerin nakli konusunda Ebû Hanîfe'nin yazılı metnin hafızaya yardımcı olmak için kullanılması gerektiği, sadece yazılı metne bağlı kalarak nakil yapılmasının caiz olmadığı görüşü dikkat çekmektedir.[12] Onun bu görüşü rivayetleri hafızada tutmak için alınmış bir önlemdir. O, bu önlem ile yazılı metinler aracılığıyla hadis olarak nakledilen uydurma rivayetlerin önüne geçmek istemiştir. Ebû Yûsuf'tan (öl. 182/798) yapılan nakil de bu yorumu desteklemektedir.[13]

Hanefî mezhebinde kitâbet ve risâlet yoluyla yapılan naklin şahit ile ispatlanmasının bir şart olarak ileri sürülmesi tartışmalara yol açmıştır. Bazı Hanefîler kitâbet ve risâletin şahit ile ispatlanmadan caiz olmadığını söylerken[14], bazıları ise yazıdan kime ait olduğunun tespit edilmesi gibi yöntemler sayesinde şahit olmadan da rivayetin caiz kabul edileceğini savunmuşlardır.[15]

---

6 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/538.

7 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/384; Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr 'an usûli fahri'l-islâm el-bezdevî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l'İlmiyye, 1418/1997), 3/56.

8 Abdüllatîf b. Fîrişte, *Şerhu'l-menâr fî usûli'l-fıkh me'a'l-havâşî* (İstanbul: Şirketü Dârı'l-İrşâd, 1435/2014), 2/1186-1188.

9 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/384.

10 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/384.

11 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/387.

12 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/77.

13 Ubeydullah b. Mesûd el-Mahbûbî, *et-Tenkîh fî usûli'l-fıkh (Tevdîh ve Telvîh* ile birlikte*)* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1420/1999), 2/31.

14 Debûsî, *Takvîm*, 2/251; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/61; İbn Melek, *Şerhu'l-menâr*, 2/1191; Kıvâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî el-Kâkî, *Câmi'u'l-esrâr fî şerhi'l-menâr* (Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 1422/2001), 3/740.

15 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/191; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî, *et-Takrîr ve't-tahbîr fî 'ılmi'l-usûl* (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1417/1996), 2/373.

3. Hanefîlere Göre Râvîde Aranan Şartlar

Hanefîler râvîde aranan şartları akıl, zabt, adalet ve Müslüman olmak başlıkları altında incelemişlerdir. Akıl şartını ayrıntılı bir şekilde ele Hanefîler râvînin akıl sahibi olması gerektiğini ifade ettikten sonra bir insanın neye göre akıl sahibi sayılacağını tartışmışlardır. Onlara göre akıl duyu organlarının elde ettiği verileri işleyen bir nurdur.[16] İnsan aklının kemale ermesi zaman içerisinde gerçekleşen bir durumdur. İslam dini aklın kemale erip ermediğinin belirlenmesini bir kolaylık olsun diye buluğ çağına bağlamıştır. Gerçek sebep ise insanın hiçbir zaman tam olarak tespit edemeyeceği akli yetkinliktir.[17]

Akıl buluğ öncesinde ve sonrasında farklı yetiye sahiptir. Bu farkı dikkate alan Hanefî âlimleri aklı kâmil ve kâsır olarak iki kısma ayırmışlardır.[18] Kâsır aklı "kendi zararına ve faydasına olan şeyleri ayırabilecek düşünsel yetkinliğe sahip olmakla birlikte kemal mertebeye ulaşamayan akıl" olarak tarif etmişlerdir. Buluğa ulaşmamış temyiz çağındaki çocuğu ve akli yetkinliği eksik olan matuhu bu kısma örnek olarak zikretmişler ve buluğ sonrası herhangi bir zarara uğramamış aklı kâmil akıl olarak nitelemişlerdir.[19]

Hanefî âlimlerine göre râvî zabt sıfatına da sahip olmalıdır. Zabt sıfatı, rivayeti eksiksiz, hakkını vererek dinlemek, kastedilen manayı anlamak, lafzını ezberlemek ve nakledene kadar koruyarak muhafaza etmek demektir.[20]

Hanefîlere göre râvîde bulunması gereken şartlardan bir diğeri adalettir. Adaletin istikamet anlamına geldiği ifade edilmiştir.[21] Hanefîlere göre râvînin adaleti iki kısımdır. Bu kısımların isimlendirmesinde Hanefîler içinde ihtilaf mevcuttur.[22] Râvînin adaletinde zahir/kâsır adalete itibar eden Hanefîler bu çeşit adaletin akıl ve din birlikteliği ile var olduğunu söylemişlerdir.[23] Kişinin hevâ ve hevesi yerine aklını ve dinini tercih etmesi zahir adalete sahip olması için yeterli bir kıstas kabul edilmiştir. Kişinin hevâsı yerine dinini tercih etmesi, inandığı değerlerin tersine bir amelde bulunmaması ile tespit edilmektedir.

Hanefîler râvînin rivayetinin kabul edilmesi için râvîde bulunması gereken şartları belirlerken Müslüman olma şartını adalet şartından ayrı bir madde olarak zikretmişlerdir. Buna göre Müslüman olmayan birisi Hanefîlere göre adil sayılabilmektedir. Onlar İslam şartını zahir ve bâtın olmak üzere iki kısma ayırmışlardır.[24] Zahir İslam, kişinin Müslümanlar arasında doğup, onların takip ettikleri yolu takip etmesidir. Bu yol kelime-i şahadet ve ibadettir.[25] Bâtın İslam ise ancak kişiden

16 Debûsî, *Takvîm,* 2/231; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/575; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/358.
17 Debûsî, *Takvîm,* 2/229; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/577; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/357.
18 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/576, 577.
19 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/359.
20 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/359; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 2/578, 579; Kâkî, *Câmi'u'l-esrâr*, 3/691.
21 Debûsî, *Takvîm,* 2/231; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/361; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/583.
22 İsimler için bk. Debûsî, *Takvîm,* 2/232; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/583.
23 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/584; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/361, 362.
24 Debûsî, *Takvîm,* 2/242.
25 Debûsî, *Takvîm,* 2/242; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 2/585, 586; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/363.

Allah'ın sıfatlarını sayması istenerek tespit edilebilir.[26] Fakat Allah'ın esma ve sıfatlarının icmali mi yoksa tafsili mi olacağı konusunda Hanefî uleması arasında farklı görüşler ileri sürülmüştür.

Zikredilen bu vasıflar râvînin eda sırasında sahip olması gereken özelliklerdir. Onlara göre tahammül için buluğ çağına ulaşmak şart değildir. Buluğ çağına ulaşmayan kişinin hadis rivayetinin geçerli olmayacağını söyleyen Hanefîler, tahammül ve semasının ise caiz olduğunu belirtmişlerdir.[27]

4. Ta'n Edilen Râvîler

Hanefîler mestûr[28], fâsık, sabî, matûh, muğaffel, müsâhil ve hevâ sahibi râvîleri ta'n edilen râvîler arasında saymışlardır. Bazı Hanefî âlimleri ise mestûr kavramı ile meçhûl kavramlarının aynı anlamda kullanıldığını ifade etmişlerdir.[29]

Hanefîlere göre ilk üç dönemdeki meçhûl ve mestûr râvîlerin aleyhlerine bir delil bulunmadıkça rivayetleri makbuldür. Bu kabul ilk üç dönem râvîleri ile sınırlıdır.[30]

Hanefîlerden fâsık râvînin doğru söylediğine dair kanaatin güçlenmesi durumunda fâsık râvînin haberinin kabul edilebileceğini öne sürenler bulunmaktadır.[31] Çoğunluk ise fâsık râvînin rivayetinin kabul edilmeyeceği görüşündedir.[32]

Sabî ve matûh râvîlerin rivayetlerinin hükmünün kâfir râvînin rivayetleri gibi reddedilmesi gerektiği görüşünün sahih olduğunu ileri süren Pezdevî (öl. 482/1089), bunun gerekçelerini de ayrıntılı bir şekilde dile getirmiştir.[33]

Muğaffel kavramı, rivayetlerinde aşırı derece ğâfil olan râvî için Hanefîlerin kullanmış olduğu bir terimdir. Bu kavram râvînin zabt yetersizliği ile ilgili bir kavramdır. Muğaffel râvînin eğer gafleti dikkatinden fazla ise rivayet ettiği haberi kabul edilmez.[34] Fakat rivayetlerinin çoğunda dikkatli davrandığı tespit edilmişse rivayetleri makbul sayılır.[35]

Müsâhil kavramı hata etmeyi, yanlış yapmayı önemsemeyen, hata yaptıktan sonra onu düzeltme çabası göstermeyen, ihtiyatlı olunması gereken yerde ihtiyatlı

---

26 Debûsî, *Takvîm,* 2/242.

27 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/359; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 2/577; Kâkî, *Câmi'u'l-esrâr*, 3/690.

28 Hanefîlerin mestûr râvî tanımlarından bâtın adaleti bilinmeyen râvî için bu sıfatı kullandıkları anlaşılmaktadır. Mestûr râvî tanımları için bk. Ebû Abdillâh Radıyyüddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî el-Hanefî, *Kafvu'l-eser fî safvi 'ulûmi'l-eser* (Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 1430/2009), 86; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/29.

29 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 2/585; İbn Nüceym, *Fethu'l-ğaffâr*, 285. İbn Himmât Zâde'nin (öl. 1175/1761) ifadelerinden ise bu iki kavramın birbirinden farklı anlamda olduğu anlaşılmaktadır. Addâb Mahmûd Hameş, *Ruvâtu'l-hadîs ellezîne sekete aleyhim eimmetü'l-cerh ve't-ta'dîl* (Riyad: Dâru'l-Emânî, 1407/1987), 230, 231.

30 Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *et-Telvîh ilâ keşfi hakâiki't-tenkîh* (Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1420/1999), 2/25.

31 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/380.

32 Debûsî, *Takvîm*, 2/194; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/30.

33 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/32, 33.

34 Debûsî, *Takvîm*, 2/185; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/36; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/382.

35 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/382; Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/36.

davranmayan kişi için kullanılan bir terimdir.[36] Bu kavram da muğaffel kavramı gibi râvînin zabt durumunu gösteren bir kavramdır. Bu sıfatı alışkanlık haline getirmesi durumunda rivayetleri muğaffelin rivayetlerinde olduğu gibi reddedilir.[37]

Hevâ sahibi kavramı ise şeri bir gerekçe olmaksızın şehevi ve lezzet duyulan şeylere meyleden kimse için kullanılmaktadır.[38] Hanefîler bid'at kavramını bu başlık altında incelemişlerdir.[39] Hadislerin rivayetinde Hanefîlerin cumhuru hevâ sahibi râvîyi muğaffel râvî ile bir tutmuş ve rivayetlerinin kabul edilemeyeceğini söylemişlerdir.[40]

5. Meçhul Râvî

Pezdevî râvîlerin maruf ve meçhul[41] olarak iki kısma ayrıldığını belirtmiştir.[42] Hanefîler meçhul râvî tabiri ile sahabe râvîlerinden meçhul olanları kastetmişlerdir.[43] Söz konusu kavram sonraları tâbiûn ve etbeu't-tâbiûn dönemlerindeki meçhul râvîler için de kullanılmaya başlanmıştır.[44]

Hanefîler bir râvîyi meçhul olarak niteleyeceklerinde o râvînin rivayet konusunda meşhur olmamasına, adil veya fâsık olduğunun bilinmemesine dikkat etmişler ve bu vasıfları meçhul râvî için belirleyici ölçüt saymışlardır. Onlar bir râvîye meçhul demek için râvîden rivayet edenlerin sayısına bakmamış, râvînin rivayette meşhur olup olmadığını dikkate almışlardır.[45]

Hanefîler senedin ilk üç tabakasında bulunan râvîlerin rivayetlerini kabul etmek için zahir adaletlerinin yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Bu tabakalardaki râvîlerin cerh edilmesini gerektiren bir durum olmaması ve rivayetlerinin kıyas gibi şeri delillere muhalefet etmemesi durumunda rivayetlerinin reddedilmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Onlar bunu genel bir prensip olarak kabul etmiş, meçhûl, mestûr râvîlerin rivayetlerinde ve mürsel haberlerde bu prensibe göre hüküm vermişlerdir. Bu durumu ilk üç tabaka ile sınırlı tutan Hanefîler, sonraki dönem meçhul, mestûr râvîleri ve mürsel haberleri farklı değerlendirmişlerdir. Bununla birlikte meçhûl ve mestûr râvîlerin rivayetlerinde selefin amelini de ölçüt kabul etmişlerdir.[46]

---

36 Pezdevî, *Kenzu'l-vusûl,* 3/36; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/382; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/36.

37 Pezdevî, *Kenzu'l-vusûl,* 3/36; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/382; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/36.

38 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/36.

39 Teftâzânî, *Telvîh*, 2/26; Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/37.

40 Pezdevî, *Kenzu'l-vusûl,* 3/39; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/383.

41 Pezdevî ve Serahsî'nin maruf ve meçhul râvî tanımlarından Hanefîlerin fıkıhçı yönüyle bilinen, içtihat yapmada ön plana çıkmış olan veya fıkıh ve fetva konularında maruf olamamakla birlikte râvî olma vasfı ile bilinen kişilere "maruf" dedikleri, Hz. Peygamber ile uzun sohbetlerinin bulunmaması ve ondan bir iki hadis gibi az sayıda hadis rivayet etmekle bilinen râvîlere ise meçhul râvî dedikleri anlaşılmaktadır. bk. Pezdevî, *Kenzu'l-vusûl,* 2/550, 559; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/350, 354.

42 Pezdevî, *Kenzu'l-vusûl,* 2/550.

43 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/354.

44 Debûsî, *Takvîm,* 2/219.

45 İbnü'l-Hanbelî, *Kafvu'l-eser*, 86.

46 Debûsî, *Takvîm*, 2/215-219.

6. İnkıtâ ve Çeşitleri

Hanefîlere göre inkıtâ, sened ve metindeki kopukluğu içeren bir kavramdır. Onlar inkıtâyı zahir/suret, bâtın/mana diye iki kısımda incelemişlerdir.[47]

6.1. Zâhir İnkıtâ

Zâhir inkıtâ kavramı, haberi rivayet eden ile haberin kaynağı arasındaki râvîlerde bir kopukluk, düşme olduğunu ifade etmektedir. Hanefîler zâhir inkıtâ kavramını ifade etmek üzere mürsel terimini de kullanmışlardır.[48]

Mütekaddim Hanefî eserlerinde mürsel haberin tanımına rastlanmasa da müteahhir Hanefî eserlerinde "râvînin haberi aldığı kişiyi hazfederek rivayeti Hz. Peygamber'e isnad etmesi" diye tanım yapıldığını görmek mümkündür.[49] Bazı Hanefîler ise tarifteki "Rasullullah'a isnâd" kaydı yerine "haberin kendisinden alındığı kişi" ifadesini kullanarak kavramın kapsamını genişletmişlerdir.[50] Onların bu değişikliği ile muhaddislerin muallak, mudâl, münkatı' hâs ve mürsel diye isimlendirdiği inkıtâ çeşitlerinin hepsi Hanefîlerin mürsel tarifi içinde yer almıştır.[51]

Hanefîler ilk üç dönem mürsel rivayetleri, irsâl yapan râvînin adil olduğunu kabul ettikleri için delil kabul etmişlerdir. Hatta mezhep içinde mürsel rivayetlerin müsned rivayetlerden güçlü olduğuna dair tartışma da ortaya çıkmıştır.[52] Bu dönemlerden sonraki mürsellerin hükmü ise meçhul ve mestûr râvîlerin rivayetleri gibi ihtilaflıdır.

6.2. Bâtın İnkıtâ

Hanefî Mezhebinde haber-i vâhidler ile amel edilmesi için belirleyici kriterlerden biri de bâtın inkıtâdır. Bâtın inkıtâ gerçek anlamda bir kopukluk değil, manevi bir kopukluktur. Bâtın inkıtâ, "muaraza sebebiyle inkıtâ" ve "râvîdeki kusur sebebiyle inkıtâ" olmak üzere iki kısma ayrılır.[53] Muaraza sebebiyle inkıtâ, "haber ile daha güçlü bir delilin çelişmesi ve haberin hükmünün amelden düşmesi" anlamında kullanılmıştır. Râvîdeki kusur sebebiyle inkıtâ ise "râvînin sahip olması gereken adalet, Müslüman olmak, akıl ve zabt sahibi olmak gibi şartlardan bazılarını kaybetmesi" anlamına gelmektedir.[54] Hanefîler bâtın inkıtâ başlığı altında mestûr, fâsık, akıllı sabî, muğaffel, müsâhil ve hevâ sahibi râvîlerin haberlerini incelemişlerdir.[55]

---

47 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/3; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/370.
48 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/3; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/370.
49 Tarifler için bk. Ebü'l-Feth Alâüddîn Muhammed b. Abdilhamîd b. Hüseyn es-Semerkandî el-Üsmendî, *Bezlü'n-nazar fi'l-usûl* (Kahire: Dâru't-Türâs, 1412/1992), 449; İbn Nüceym, *Fethu'l-ğaffâr*, 290; Muhammed Alâüddîn b. Alî el- Haskefî, *İfâdatu'l-envâr 'alâ usûli'l-menâr* (Şam: Mektebetü'l-İmâm el-Evzâ'î, 1413/1992), 197.
50 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3/3.
51 Abdülaziz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3/4; İbnü'l-Hanbelî, *Kafvu'l-eser*, 70; Kâkî, *Câmi'u'l-esrâr*, 3/702; İbn Âbidîn, *Nesemâtü'l-eshâr*, 185.
52 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/146; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 3/4; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/371.
53 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/12; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/374.
54 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr,* 3/12.
55 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/28.

Muaraza sebebiyle oluşan inkıtâya sahip rivayetler dört çeşittir.[56] Bu kısımda haber-i vâhidin Kur'ân'a, maruf sünnete, umûmü'l-belvâya muhalif olması ile sahabenin muhalefet ettiği ve amel etmediği haberler yer alır. Hanefîlere göre haber-i vâhidin Kur'ân'a, umûmü'l-belvâya ve maruf sünnete muhalif olması onun reddedilmesi, amel edilmemesi için yeterli bir sebeptir. Böyle durumda haber mümkünse tevil edilir. Bu muhalefet haberlerin zayıf olduğunu veya nesh edilmiş olabileceğini gösterir.[57] Hanefîlerin haber-i vâhidler ile ilgili bu tutumları muhaddisler tarafından tenkit edilmiştir.[58] Onların "ehli rey" olarak nitelenmelerinde bâtın inkıtâya itibar etmelerinin payının büyük olduğu söylenebilir.

7. Tedlîs

Hanefî alimlerinin tedlîs tanımlarında bazı farklılıklar görmek mümkündür. Cessâs'ın tarifinin muhaddislerin tedlîsü'l-isnâd tarifi ile benzerliği dikkat çekerken, Pezdevî'nin tedlîse anane denildiğini ifade etmesi tedlîs yapan râvîlerin "an" tabirini kullandıklarına bir vurgu olarak anlaşılmıştır.[59] Tedlîsin hükmüne, "*Eğer müdellis makbul kişilerden tedlîs yaparak hadis nakletmekle meşhursa rivayeti kabul edilir. Eğer sika olup olmadığına dikkat etmeden tedlîs yapıyorsa rivayeti kabul edilmez. Fakat hadisi sema sîgası ile aldığını belirtirse bu durumda rivayeti kabul edilir.*"[60] sözleriyle değinen Cessâs, bunun Hanefî Mezhebinin görüşü olduğunu da belirtmiştir. Pezdevî ve Serahsî ise râvînin bir nevi irsâl yapmış olabileceği şüphesini dikkate alarak tedlîsin makbul sayılması gerektiğini savunmuşlar ve herhangi bir tafsilata da gitmemişlerdir.[61]

Hanefîler tedlîs konusunu ele alırken sahabenin tedlîsine de değinmişlerdir. İmam Serahsî sahabîlerin de tedlîse benzer şeyler yaptığını fakat sahabeye müdellis denilemeyeceğini dile getirmiştir. O, gerçek tedlîsin âlî isnâd elde edip revaç bulmak için yapıldığını, bunun dışında râvîleri düşürerek dinleyenlere kolaylık olsun diye senedi kısaltmanın bir sorun teşkil etmediğini de sözlerine eklemiştir.[62]

Hanefîler "tedlîs bi'l-kinâye" ismiyle de anılan[63] telbîs kavramını "râvînin hadis aldığı kimsenin ismini ve nisbesini onu tenkitten korumak için zikretmeyip mübhem lafızlar kullanması" anlamında kullanmışlardır.[64] Onlara göre telbîs bir cerh sebebi değildir.[65] Fakat sika bir râvî hadisi aldığı râvînin kusurunu gizlemek

---

56 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/12; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/374; Teftâzânî, *Telvîh*, 2/17; Haskefî, *İfâdatu'l-envâr*, 198, 199.

57 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/115; Debûsî, *Takvîm*, 2/279; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/24; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî,* 1/378.

58 Muhammed Enver el-Keşmîrî, *Feydu'l-bârî 'alâ sahîhi Buhârî* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1426/2005), 1/43.

59 Tarifler için bk. Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/189; Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl,* 3/108, 109; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/11.

60 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 3/189.

61 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 3/109; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/11.

62 Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 1/388.

63 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3/110.

64 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 3/110; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/11

65 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 3/109; Serahsî, *Usûlü's-Serahsî*, 2/11.

için telbîs yapmışsa bu rivayeti makbul saymazlar.[66] İbn Melek (öl. 821/1418) telbîs kavramının muhaddislerin ıstılahında "tedlîsü'ş-şuyûh" olarak isimlendirildiğini belirtmiştir.[67]

8. Şâz Haber

Şâz haber kavramının Hanefî mezhebinde önemli bir yeri vardır. Ebû Yûsuf şâz haberi "Kur'ân'a, Rasulullah'ın sabit sünnetine muhalif olan, fakihlerin bilmediği ve amel etmedikleri şey" olarak tarif etmiştir.[68] Îsâ b. Ebân da Ebû Yûsuf'un söylediklerine yakın bir tanım yapmıştır.[69] Onların tanımlarında haber-i vâhidin Kur'ân'a, maruf sünnete muhalefet etmesi veya bu haberin fakihlerin bilgisi dâhilinde olmaması ve amel etmemelerine vurgu yapılmıştır. Pezdevî şâz şartı sayılan bu üç maddeye haber-i vâhidin umûmü'l-belvâya muhalefet etmesini de eklemiştir.[70]

Ebû Hanîfe başta olmak üzere Hanefîler şâz haber anlayışlarından dolayı ağır tenkitlere maruz kalmışlardır.[71] Hanefîlerin şâz anlayışları ile dini tahriften korumaya çalıştıkları anlaşılmaktadır. Onlar yaygın olanla nadir olanı değerlendirmişler, nadir olan rivayetin yaygın ve malum olana muhalefet etmesini bir cerh sebebi saymışlardır. Bunu yaparken içtihat metodunu kullanmaları dini alanda "rey" kullanmak olarak anlaşılmıştır. Fakat rey ve içtihadın zannî bir metot olması yanında haber-i vâhidin de zannî bilgi kaynağı olduğunun ve kati delillerle tearuz edebildiğinin ifade edilmesi de önemlidir.

Sonuç

Hanefî mezhebi içinde haberin taksim ve kısımlarının isimlendirilmesinde farklı yönelimler bulunmaktadır. Buna rağmen Hanefîlerin, haberin bilgi değerinin olması, fıkha kaynaklık etmesi noktasında ve haberi tevâtürün bulunmasına göre taksim etmede ittifak ettikleri görülmektedir. Onlar haberlerin değerlendirmesinde ilk üç dönemin/tabakanın ölçüt sayılmasında da ittifak etmişlerdir. Bu ittifakta Hanefî imamların yaşadıkları zaman diliminin etkili olması muhtemeldir.

Ebû Hanîfe'nin yazılı rivayetler aracılığıyla hadislere sokuşturulacak sahte rivayetleri önlemek için hadis naklinin ezberden yapılmasını vurgulaması, bu vurgunun zabt tarifine girmesi fitne olaylarıyla çoğalan hadis uydurmacılığına karşı alınmış bir tedbir olarak algılanmıştır. Bunun dışında Hanefîlerin beraât-ı zimmet kaidesine göre ilk üç dönem râvîleri adil saymaları;[72] mestûr, meçhul râvîlerin rivayetlerini makbul addetmeleri; mürsel haber, tedlîs ve şâz rivayetlerin tanım ve hükümlerindeki farklı anlayışları onların müstakil bir hadis anlama metoduna

---

66 Abdülazîz el-Buhârî, *Keşfu'l-esrâr*, 3/110.
67 İbn Melek, *Şerhu'l-menâr*, 2/1209.
68 Ebû Yûsuf Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Ensârî, *er-Red 'alâ siyeri'l-Evza'î* (Haydarabad: Lecnetü İhyâi'l-Me'ârif en-Nu'mâniyye), ts., 31.
69 Cessâs, *el-Fusûl fi'l-usûl*, 1/156.
70 Pezdevî, *Kenzü'l-vüsûl*, 3/12, 13.
71 Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İntikâ fî fadâili's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ* (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1350/1931), 149.
72 Muhaddisler ise adaletin tespit ve tescilini zaruri görmüşlerdir.

sahip olduklarını göstermektedir.

Kaynakça

Buhârî, Alâüddîn Abdülazîz b. Ahmed b. Muhammed. *Keşfu'l-esrâr 'an usûli fahri'l-islâm el-Bezdevî*. nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l'İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.

Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî. *el-Fusûl fi'l-usûl*, nşr. Uceyl Câsim en-Neşemî. 4 Cilt. Kuveyt: Vezâratü'l-Evkâf ve'ş-Şuûni'l-İslâmiyye ve'l-İdârati'l-Âmmeti lil İftâi ve'l-Buhûsi'ş-Şerriyye, 3. Basım, 1428/2007.

Debûsî, Ebû Zeyd Ubeydullah b. Ömer. *Takvîmu usûli'l-fıkhi ve tahdîdü edilleti'ş-şer'i*. nşr. Abdurrahîm Ya'kûb. 3 Cilt. Riyad: Mektebertü'r-Rüşd, 1. Basım, 1430/2009.

Ebû Yûsuf, Ya'kûb b. İbrâhîm b. Habîb b. Sa'd el-Ensârî. *er-Red 'alâ siyeri'l-Evza'î*. Haydarabad: Lecnetü İhyâi'l-Me'ârif en-Nu'mâniyye, ts.

Hameş, Addâb Mahmûd. *Ruvâtu'l-hadîs ellezîne sekete aleyhim eimmetü'l-cerh ve't-ta'dîl*. Riyad: Dâru'l-Emânî, 2. Basım, 1407/1987.

Haskefî, Muhammed Alâüddîn b. Alî. *İfâdatu'l-envâr 'alâ usûli'l-menâr*. nşr. Muhammed Berekât. Şam: Mektebetü'l-İmâm el-Evzâ'î, 2. Basım, 1413/1992.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed en-Nemerî. *el-İntikâ fî fadâili's-selâseti'l-eimmeti'l-fukahâ*. Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1350/1931.

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Nesemâtü'l-eshâr*. Karaçi: İdâretü'l-Kur'ân ve'l-'Ulûmi'l-İslâmîyye, 2. Basım, 1427/2006.

İbn Emîru Hâc, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Halebî. *et-Takrîr ve't-tahbîr fî 'ılmi'l-usûl*. nşr. Mektebetü'l-Buhûs ve'd-Dirâse. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1. Basım, 1417/1996

İbnü'l-Hanbelî, Ebû Abdillâh Radıyyüddîn (Şemsüddîn) Muhammed b. İbrâhîm b. Yûsuf el-Halebî el-Hanefî. *Kafvu'l-eser fî safvi 'ulûmi'l-eser*. nşr. Abdülfettâh Ebû Gudde. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 3. Basım, 1430/2009.

İbn Melek, Abdüllatîf b. Firişte. *Şerhu'l-menâr fî usûli'l-fıkh me'a'l-havâşî*. nşr. İlyas Kaplan. 3 Cilt. İstanbul: Şirketü Dârı'l-İrşâd, 1. Basım, 1435/2014.

İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *Fethu'l-ğaffâr bi şerhi'l-menâr*. nşr. Muhammed Alî Beydûn. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l'İlmiyye, 1. Basım, 1422/2001.

Kâkî, Kıvâmüddîn Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Hucendî. *Câmi'u'l-esrâr fî şerhi'l-menâr.* nşr. Fadlu'r-rahmân el-Afgânî. 5 Cilt. Mekke: Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, 2. Basım, 1422/2001.

Keşmîrî, Muhammed Enver. *Feydu'l-bârî 'alâ sahîhi Buhârî*. nşr. Muhammed Bedr Âlim el-Maratî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1426/2005.

Molla Cîven, Ahmed b. Ebî Saîd b. Ubeydillâh el-Leknevî. *Nûru'l-envâr 'ale'l-menâr* (*Keşfu'l-esrâr* ile birlikte). 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1406/1986.

Nakîb, Ahmed b. Muhammed Nasîruddîn. *el-Mezhebü'l-Hanefî*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1. Basım, 1423/2001.

Pezdevî, Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed b. el-Huseyn b. Abdülkerîm. *Kenzu'l-vusûl ilâ ma'rifeti'l-usûl (Keşfu'l-esrâr* ile birlikte). nşr. Abdullah Mahmûd Muhammed Ömer. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1418/1997.

Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mesûd el-Mahbûbî. *et-Tenkîh fî usûli'l-fıkh (Tevdîh ve Telvîh* ile birlikte). nşr. Muhammed Adnân Dervîş. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1420/1999.

Serahsî, Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl. *Usûlü's-Serahsî.* nşr. Refîk el-'Acem. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1. Basım, 1418/1997.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî. *et-Telvîh ilâ keşfi hakâiki't-tenkîh.* nşr. Muhammed Adnân Dervîş. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Erkam, 1420/1999.

Üsmendî, Ebü'l-Feth Alâüddîn Muhammed b. Abdilhamîd b. Huseyn es-Semerkandî. *Bezlü'n-nazar fi'l-usûl*. nşr. Muhammed Zeki Abdülber. Kahire: Dâru't-Türâs, 1. Basım, 1412/1992.